

Es'ad Erbilî'nin 'İster' Redifli Na'tının Şerhi

Commentary of Es'ad Erbilî's Na't with 'İster' Redif

Doktora Öğrencisi Durmuş Ali Avşaroğlu

İstanbul Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları
İstanbul/Türkiye
aliavsaroglu34@hotmail.com

Istanbul University
Faculty of Theology, Islamic History&Arts
Istanbul/Türkiye
ORCID: 0000-0003-4448-4070

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Types

Geliş Tarihi | Received

Kabul Tarihi | Accepted

Yayın Tarihi | Published

Yayın Sezonu | Pub Date

Sayı | Issue

Sayfa | Pages

Araştırma/Research Article

09 Eylül | September 2023

16 Kasım | November 2023

31 Aralık | December 2023

Aralık | December

52

91-104

Atf | Cite as

Durmuş Ali Avşaroğlu, "Es'ad Erbilî'nin 'İster' Redifli Na'tının Şerhi". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 52 (Aralık 2023), 91-104.

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir
This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Yayıncı | Published by

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
İstanbul Sabahattin Zaim University

Telif Hakkı | Copyright

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır.

Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Durmuş Ali Avşaroğlu).

Öz*

Hayatı, Osmanlı Devleti'nin sonu ile Cumhuriyet döneminin ilk yılları arasına denk gelen Muhammed Es'ad Erbilî, Osmanlı Devleti'nde Meclîs-i Meşâyih reisliği yapmıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla bu kurum kaldırılmış olsa da tasavvufî yönü halk nezdinde itibar görmüştür. Döneminin bu muteber mutasavvıfı aynı zamanda şairliği ile de maruftur. Tekkede yetişmesine rağmen tasavvuf halk edebiyatından ziyade dîvan edebiyatı geleneğini benimseyerek aruz ölçüsüyle şiirler yazmıştır. Bu durum onu çoğu sufi-şairden farklı kılan bir konuma yerleştirmektedir. Bu çalışmanın amacı Es'ad Erbilî'nin *Divân-ı Es'ad* adlı mürettep divânında bulunan 'İster' redifli na'tını şerh etmek ve onun şairlik yönünü tanıtmaktır.

Es'ad Erbilî'nin yazmış olduğu bu na't incelenirken bilimsel araştırma tekniklerinden kaynak taraması ve literatür analiz yöntemleri kullanılmıştır. Na't şerh edilirken Cemal Bayak'ın editörlüğünü yaptığı nüsha esas alınarak çeşitli kaynaklardan istifade edilerek beyitler izah edilmiştir. Her ne kadar açıklamalar kaynaklara yapılan müracaatlar neticesinde şerh edilmiş olsa da şairin muradı kendisinde saklı kalmıştır. Bu şiirde birçok sembolik unsurun kullanıldığı ancak üslup ve muhteva açısından da kendinden önceki şiirlerden çok büyük farklılıklar arz etmediği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Na't, İster, Şerh, Es'ad Erbilî, *Divân-ı Es'ad*

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından 21-22 Mayıs 2022 tarihlerinde düzenlenen İslam Tarihi ve Sanatları 8. Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur. / It was presented as a paper at the 8th Postgraduate Student Symposium on Islamic History and Arts organized by Istanbul University Faculty of Theology on 21-22 May 2022.

Commentary of Es'ad Erbilî's Na't with 'İster' Redif

Abstract

Muhammad Es'ad Erbilî lived during the transition from the Ottoman Empire to the early Republican period, serving as the head of the Majlis-i Mashâyiḥ. Despite the abolition of this institution with the establishment of the Republic, his Sufi aspect was respected by the public. This esteemed Sufi of his time was also renowned for his poetry. Although his upbringing in a dervish lodge, he wrote poems in aruz prosody, adopting the tradition of dīvân literature rather than Sufi folk literature. This set him apart from many Sufi poets. The focus of this study is to annotate Es'ad Erbilî's na't with the redif 'İster' in his Dīvân-ı Es'ad and to introduce his poetry.

In analyzing this na't written by Es'ad Erbilî, literature review and literature analysis methods from scientific research techniques were employed. While annotating the na't, the couplets were explained by making use of various sources based on the copy edited by Cemal Bayak. Although the explanations were annotated due to the references to the sources, the poet's intention remained hidden in himself. It has been observed that many symbolic elements are used in this poem, but in terms of style and content, it does not differ greatly from its predecessors.

Keywords: Na't, İster, Sharh, Es'ad Erbilî, Dīvân-ı Es'ad

شرح النعت الذي مع رديف 'ايستر' لأسعد الأربيلي

الملخص

محمد أسعد الأربيلي، الذي تزامنت حياته بين نهاية الدولة العثمانية والسنوات الأولى من فترة الجمهورية، شغل منصب رئيس مجلس المشايخ في الدولة العثمانية. وعلى الرغم من إلغاء هذه المؤسسة مع قيام الجمهورية، إلا أن الجانب الصوفي فيها كان محترمًا من قبل الجمهور. كان هذا الصوفي المحترم معروفًا أيضًا بشعره في عصره. وعلى الرغم من أنه نشأ في نزل، إلا أنه كتب قصائد بلغة الأرز متبعًا تقليد أدب الديوان بدلاً من الأدب الشعبي الصوفي. وهذا الوضع يضعه في موقف يجعله مختلفًا عن معظم شعراء الصوفية. تحدف هذه الدراسة إلى شرح نعت أسعد الأربيلي بقافية "إستر" في ديوانه المخرر المسمى "ديوان أسعد" والتعريف بجوانبه الشعرية أثناء دراسة هذه النعت التي كتبها إسعد الأربيلي، تم استخدام طرق المسح المصدري وتحليل الأدبيات، وهي من تقنيات البحث العلمي. أثناء شرح نعت تم شرح المقاطع باستخدام مصادر مختلفة بناءً على النسخة التي حررها جمال بياق. ورغم أن الشروء، "ح قد تمت نتيجة للتطبيقات على المصادر، إلا أن رغبة الشاعر ظلت مخفية. وقد لوحظ استخدام العديد من العناصر الرمزية في هذه القصيدة، إلا أنها لا تختلف كثيراً عن القصائد السابقة من حيث الأسلوب والمضمون.

الكلمات المفتاحية: نعت، سواء، شرح، أسعد الأربيلي، ديوان أسعد

Giriş

Es'ad Erbilî, miladi 1847 yılında bugün Irak sınırlarında kalan Musul'un Erbil kasabasında dünyaya gelmiştir. Dedesi ve babası gibi Nakşî-Hâlidî şeyhlerinden olan Muhammed Es'ad Erbilî hem anne hem de baba tarafından “seyyid”dir.¹ Eğitimini Deyr ve Erbil'de tamamlayarak 23 yaşında Tâhâ el-Hârîrî'ye intisap ettikten kısa bir süre sonra seyr ü sülûkunu tamamlayıp irşad görevine başlamıştır. Hâlidî ve Kâdirî icazetleri bulunan Es'ad Erbilî'nin *Kenzü'l-İrfân*, *Mektûbât* ve *Risâle-i Es'adiyye ve Fâtiha-i Şerife Tercemesi* adlı eserlerinin yanında bir de *Divân*'ı bulunmaktadır.² *Divân-ı Es'ad* adıyla yayımlanan eseri Türkçe ve Farsça şiirlerle birlikte Arapça manzûmeler ve bir de Kürtçe şiirden meydana gelmektedir.³ Es'ad Efendi tekkeden yetişmiş bir şair olmasına rağmen tasavvufî halk edebiyatından ziyade dîvan edebiyatı geleneğini benimsemiş ve aruzu büyük bir ustalıkla kullanmayı başarmıştır.⁴

Bu çalışmanın amacı dîvan edebiyatı geleneğini benimsemiş olan Muhammed Es'ad Erbilî'nin *Divân*'ının Türkçe kısmında yer alan 'İster' redifli na'tını şerh etmek ve onun şairlik yönünün ne kadar kuvvetli olduğunu göstermektir. Bu bağlamda şerhe geçilmeden önce metin şerhinin ne olduğunu açıklamak gerekir. Şerh kelimesi Arapça olup eti kesmek, bir şeyi genişletip yaymak, sözün kapalı kısımlarını açıklayıp anlaşılır hale getirmek gibi anlamlara gelmektedir.⁵ Terim olarak ise beyan etmek, keşfetmek, anlaşılması güç bir metni tefsir etmek, bir durumu açıklığa kavuşturmak, gizli ve kapalı şeyleri ortaya çıkarmak demektir.⁶ Buradan hareketle şerh, metnin katmanlarının bilgi, kültür ve şiir geleneğine olan yakınlık ve ilgi nedeniyle çözümlenmesi anlamına gelmektedir. Bu tanım göz önünde bulundurulduğunda metin şerhi de şârihin “ben daha iyi bildiğim için bu metni veya eseri şerh ediyorum” düşüncesiyle değil “okuyucu

¹ Cemal Bayak (ed.), *Divân-ı Es'ad* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2017), 5-6.

² Ethem Cebecioğlu - Vahit Göktaş, *Muhammed Es'ad Erbilî* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2018), 46.

³ Hasan Kamil Yılmaz, “Esad Erbilî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/348-349.

⁴ Bayak, *Divân-ı Es'ad*, 5-6.

⁵ Sedat Şensoy, “Şerh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/555.

⁶ Hasan Gültekin, “Metin Şerhi”, *Söylem Filoloji Dergisi*, 5/1 (2020), 137.

metinden veya eserden daha fazla haz alsın” düşüncesine dayalı bir çaba olarak görülmelidir.⁷

Yukarıdaki şerh kavramının tanımından hareketle 'İster' redifli na't üzerine bu çalışmada bilimsel araştırma tekniklerinden kaynak tarama ve literatür analizi yöntemleri kullanılarak oluşturulmuştur. Ele alınan şiirin genel manası üzerinde durulmuş ve beyitleri daha anlaşılır hale getirilmesi için çeşitli kaynaklardan yararlanılarak açıklamalar yapılmıştır. Bu çalışma meydana getirilirken Cemal Bayak'ın editörlüğünde gerçekleştirilen ve Erkam Yayınları tarafından 2017 tarihinde basılan nüsha esas alınmıştır.

Na'tın Şerhi

*Gönül nûr-ı cemâlınden habîbim bir ziyâ ister
Gözüm hâk-i rehinden ey tabîbim tûtiyâ ister*

Sevgilim, gönül senin güzelliğinin nûrundan bir ışık ister. Ey tabîbim, gözüm senin yolunun toprağından sürme ister.⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.) hem maddî hem de manevî açıdan Allah Teâlâ'nın yaratmış olduğu en mükemmel insandır. O ki hem insanların hem de Allah'ın seçilmiş kulları olan peygamberlerin hepsinden üstündür. Nitekim Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkında “Sizin Peygamberiniz, diğer peygamberlerin yüzü en güzel, sesi en güzel olanıdır”⁹ buyurmaktadır. O'nun cemali yani güzelliğinin nûru ise Allah Teâlâ'nın yaratmış olduğu ilk nûr oluşu ve Kur'an-ı Kerîm'de buyrulan “Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdik. Allah'ın izniyle, bir davetçi ve etrafını aydınlatan bir ışık (nûr) olarak gönderdik.”¹⁰ ayetinden de anlaşılacağı üzere insanların varlığı O'nun nuruna ihtiyaç duymaktadır. Tasavvufta “Hakikat-i Muhammediyye” ya da “Nûr-ı Muhammedî” olarak da bilinen bu düşünceye göre Allah'tan başka hiçbir varlık yokken ilk defa Hakikat-i Muhammediyye var olmuş ve ardından tüm yaratılanlar O'nun nurundan yaratılmıştır.¹¹ Bu Nûr-ı Muhammedî

⁷ Gültekin, “Metin Şerhi”, 138.

⁸ Bayak, *Divân-ı Es'ad*, 147.

⁹ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) Tirmizî, *eş-Şemâilü'n-nebeviyye*, çev. Mehmet Yaşar Kandemir (İstanbul: Tahlil Yayınları, 2020), II/523.

¹⁰ *Kur'ân Yolu* (Erişim 17 Mart 2022), el-Ahzâb, 33/45-46.

¹¹ Mehmet Demirci, “Hakikat-i Muhammediyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/180.

düşüncesi klasik şiirde yazılan na'ların temel düşüncesini teşkil etmektedir.¹² Şair de O'nun güzelliğinin nurundan bir ışık ve aydınlanma istemektedir. Bu isteğinin asıl sebebi ise O'nun (s.a.v.) nûrunun Allah'ın nûrundan zuhur etmesinden kaynaklıdır. Nasıl ki ay bizatihi güzel olsa da ışığının varlığını güneşe borçludur. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) nûrunun varlığını da Allah Teâlâ'ya borçludur.

Hâk kelimesi, sözlükte toprak anlamına gelmekle birlikte tasavvufî manada dervişe benzetilmektedir. Bu toprak öyle bir şeydir ki ona her türlü kötü, artık ve gönülden çıkarılan şeyler dahi atılırken o insana gül ve çiçek verir.¹³ Tûtyâ, dövülüp göze çekilen hem taşın hem de bir çeşit sürmenin adıdır. Edebiyatta ise sevgilinin ayak tozundan yapılan ve göz hastalıklarına iyi gelen sürme şeklinde kullanılmaktadır.¹⁴ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ayağının toprağına dahi yüz sürmek şairin övüneceği, adeta hastalıklarına çare bulacağını bildiği ve kalbinin de gözünün de doktorunun Hz. Peygamber (s.a.v.) olduğundan bahsetmektedir.

*Safâ-yı sîneme zulmet veren jeng-i günâhımdır
Aman ey kân-ı ihsân zulmet-i kalbim cilâ ister*

Sînem (kalbimin, gönlümün) safâsına zulmet veren (onun berraklığını bozan) günahımın pasıdır. Aman ey ihsân kaynağı, kalbimin karanlığı cilâ ister.¹⁵

Safâ kelimesi sâfi olmak, duru ve bulanıksız olmak gibi manalara gelmektedir. Bu duruluk ise insanın nefsanî özelliklerinden arınmayı kastetmek için kullanılmaktadır.¹⁶ Şair de kalbinin rahatlamasına, safâ bulmasına engel olan günahların pasının giderilmesi arzusu içerisindedir. Zira Ebû Hureyre'den nakledilen bir hadis-i şerifte, Hz. Peygamber (s.a.v.) günah işleyen hakkında "Mü'min günah işlediği zaman kalbinde siyah bir iz olur. Sonra o kişi tevbe edip (nefsini o günahıtan) çekip çıkarır ve (Allah'tan) mağfiret dilerse kalbi (o iz pasından) cilalanıp temizlenir. Eğer mü'min günahı fazlalaştırırsa

¹² Murat Ak, *Şair ve Peygamber: Na't Geleneğinde Hz. Peygamber İmgesi* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019), 110.

¹³ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Otto Yayınları, 2014), 188.

¹⁴ Ahmet Talat Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, nşr. Cemal Kurnaz (Ankara: Berikan Yayıncılık, 2019), 413.

¹⁵ Bayak, *Divân-ı Es'ad*, 147.

¹⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 411.

kalbindeki siyah iz (ve leke) fazlalaşır.”¹⁷ buyurmuştur. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de “Hayır! Bilakis yapıp ettikleri yüzünden kalplerini pas tutmuştur.”¹⁸ buyurulmaktadır. İnsanın işlediği günahlar yalnızca amel defterine geçen kayıtlar şeklinde kalmamakta ve kişinin kalbine de sirayet eden manevî hallere dönüşerek onu paslandırmaktadır. Kalbin pası ise hadis-i şerifte de buyrulduğu üzere ancak tevbe aracılığıyla cıllanıp safâya erebilmesi ile mümkün görülmektedir.

İhsan kelimesi ise iyilik etmek, bağışta bulunmak, bağışlanan şey, karşılık beklenmeksizin yapılan iyilik gibi manalara gelmektedir.¹⁹ Bu ihsanın kaynağı olana yapılan niyaz ise kalbi karartan, paslandıran günahattan dolaydır. Bilinmektedir ki kulun ihsan dilediği varlık Allah Teâlâ, kullarına verirken bir karşılık beklemez ve O günah konusunda “Allah’tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah çok yargılayıcı, ziyadesiyle esirgeyicidir.”²⁰ buyurmaktadır.

*Yetiş imdâda şâh-ı risâlet rûz-i mahşerde
Ki derd-i bî-devâ-yı ma’siyet senden şifâ ister*

Ey risâlet şâhı, kıyâmet gününde imdâda yetiş ki devâsı ma’siyet derdi senden şifâ ister.²¹

İnsanların öldükten sonra yeniden dirilip toplanmaları olayına haşir denilmektedir. Bunun gerçekleşeceği yere mahşer meydanı, gerçekleşeceği güne ise Farsça “gün” anlamına gelen rûz kelimesiyle birlikte bir isim tamlaması biçiminde rûz-i mahşer yahut rûz-i ceza şeklinde kullanılmaktadır.²² Hz. Peygamber’in (s.a.v.) risâletin şâhı oluşu Kur’an’da “Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir, fakat o Allah’ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilmektedir.”²³ şeklinde buyrulmaktadır. O’nun (s.a.v.) peygamberlerin sonuncusu Kur’ânî tabirle “hâtem” kelimesiyle anlatılmaktadır. “Hâtem” Arapça’da son, en son, yüzük ve mühür gibi manalara da gelmektedir.²⁴ Buradan da anlaşılacağı üzere O’nun sonuncu peygamber oluşu artık nübüvvet müessesinin kemâl bulmasıyla ve

¹⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*. çev. Haydar Hatipoğlu (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2012), “Zühd”, 29 (No. 4244).

¹⁸ *Kur’ân Yolu* (Erişim 17 Mart 2022), el-Mutaffifin, 83/14.

¹⁹ İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Ankara: Yargı Yayınevi, 2017), 705.

²⁰ *Kur’ân Yolu* (Erişim 17 Mart 2022), en-Nisâ, 4/106.

²¹ Bayak, *Divân-ı Es’ad*, 147.

²² Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 594-999-1422.

²³ *Kur’ân Yolu* (Erişim 17 Mart 2022), el-Ahzâb, 33/40.

²⁴ Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 597.

peygamberlik mührünü elinde bulundurmasıyla alakalıdır.²⁵ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), daha insanlığın atası Hz. Âdem'in (a.s.) ruh ile ceset arasında iken kendisinin peygamber olduğu bildirilmiştir.²⁶ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bulunduğu bu yüce makama "Makâm-ı Mahmûd" denilmektedir. Sözlükte övülmüş yer ve yüce manevî bir makam anlamına gelen bir konumdur. Kıyamet günü insanların hesaplarının görüleceği esnada uzunca bir süre bekleneyecektir. Bu bekleyiş sıkıntılı bir hal alacak ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bulunduğu bu makam sayesinde Allah'ın izniyle müminlere şefaate edecektir.²⁷ Bu makamın ümidi de bütün na'tların en önemli hususiyetlerinden bir tanesidir. Şairin de ilk mısırada üzerinde durmuş olduğu bu konu dikkat çekmektedir.²⁸

Kulun o mahşer gününde ise en çok mustarip olduğu derdi masiyettir. Masiyet sözlükte günah, suç, isyan gibi anlamlara gelmektedir.²⁹ Bu derde artık âhirette kişinin kendi kendine sağlayabileceği ne bir deva ne de bir ilaç vardır. Bu dertten ancak şifa veren kişilerin yani Allah'ın izni vasıtasıyla şefaate edenler sayesinde kurtulabilmek mümkündür.³⁰ Sözlükte aracılık manasına gelen şefaatin ıstılah manası ise, kişinin ahirette peygamberlerin ve özellikle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Allah'ın izniyle müminlerin bağışlanması için Allah'tan niyazda bulunmasıdır.³¹ Bu dünyada hem insanların hem de peygamberlerin kemâlatta en yüksek derece olanı Hz. Peygamber (s.a.v.) olmasından dolayı şair de her kul gibi Allah'ın izniyle O'nun şefaatinin talep etmektedir.

*Ne âb-ı dâden râhat ne âh-ı sîneden imdâd
Benim bâr-ı günâhım lutf-ı şâh-ı enbiyâ ister*

Ne gözyaşından rahat ne âh-ı sîneden yardım var. Benim günah yüküm nebîler şâhının lütfunu ister.³²

²⁵ Ak, *Şair ve Peygamber: Na't Geleneğinde Hz. Peygamber İmgesi*, 160-161.

²⁶ İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, thk. Ahmed Kalaş (Halep: Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî, ts.), 2/1012 (No. 2017).

²⁷ İlyas Üzüm, "Makâm-ı Mahmûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27/413.

²⁸ Emine Yeniterzi, "Türk Edebiyatında Na'tlara Dair", *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 11/764.

²⁹ Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 1017.

³⁰ *Kur'an Yolu* (Erişim 17 Mart 2022), el-Bakara, 2/255.

³¹ Mustafa Alıcı, "Şefaate", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/411; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 456.

³² Bayak, *Divân-ı Es'ad*, 147.

Gözyaşı insanın pişmanlığını anlatan, gözle görülür en somut örneklerden birisidir. Bunun da ötesinde kulun işlediği günahlardan dolayı kalbin utanıp, pişman olup sinesinin âh etmesi vardır ki gözden akan yaşlar da bunun bir tezahürüdür. Âh etmek iştîyak yani özlemek ve arzu etmek demektir.³³ Kişinin “âh” etmesi de Allah kelimesinin ilk ve son harflerinin birleşmesinden oluşan nidanın kalpte yankılanması yani kulun aşk ateşiyle inlemesi anlamına gelmektedir.³⁴ Bu haller insanın pişmanlığını Allah'a beyan ettiği en belirgin ifadeleridir. Gözünden yaşların akmasına ve kalbinin âh etmesine rağmen şair hâlâ bir rahata, dinlenmeye eremediğini dile getirmektedir. Tasavvuf erbabına göre ise bu durum zaten dünyada mümkün değildir. Çünkü onlar “Lâ râhate lenâ fî'd-dünyâ” yani “Dünya'da bize rahat yoktur” anlayışını düstur edinmiş kimselerdir.³⁵ Kulun rahat bulması da ancak günah yükünün giderilmesiyle sağlanır. Bunun içinde şair, peygamberlerin sonuncusu ve şâhı olan Hz. Peygamber'den (s.a.v.) lütfunu talep etmektedir. Bu lütuf ise ahirette O'nun şefaattir.

*Sârıldım dâmen-i ihsânına ey şâfi'-i ümmet
Dahîlek yâ Muhammed hasta cânım bir devâ ister*

Ey ümmetin şefâ'atçısı, senin ihsân eteğine sarıldım. Ey Muhammed, sana sığınırım, hasta cânım bir devâ ister.³⁶

Dâmen, etek anlamına gelmektedir.³⁷ Şair ihsân talebinde bulunurken de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eteğine sarılıp ondan şefaattalebinde bulunmaktadır. Eline, eteğine yapışmak ya da sarılmak deyiminden faydalanılmış ilk mısradaki, kişinin talep ettiği şeye olan ihtiyacı ve veren kişinin de yüceliğini vurgulamak amacıyla bu şekilde kullanılmıştır. Nitekim ihsan kelimesi de bağış ve karşılık beklemeden vermek anlamlarına gelmektedir.³⁸

Dahîlek, “sana sığınıyorum” manasına gelmekte ve Hz. Muhammed (s.a.v.) adına söylenen Arapça bir nidadır.³⁹ İkinci mısradaki da bu şekilde kullanılmıştır. Şair de günahlardan dolayı hastalık

³³ Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 791.

³⁴ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 33.

³⁵ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 393.

³⁶ Bayak, *Divân-ı Es'ad*, 147.

³⁷ Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 315.

³⁸ Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 705.

³⁹ Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 310.

dokunan canına, kalbine ilaç talep etmektedir. Çünkü şefaatine sığınılacak olan, kemâlatın zirvesi O'dur (s.a.v.).

*Gül-i ruhsârına meftûn olanlar şüphesiz sensiz
Ne mülk ü mâl u câh ister ne de zevk u safâ ister*

Senin gül yüzüne meftûn (âşık) olanlar şüphe yok ki sensiz ne mâl mülk ve mevki ne de zevk ve safâ ister.⁴⁰

Ruhsâr kelimesi yüz, yanak gibi anlamlara gelmektedir. Farsça "gül yüz"üne manasına gelen bir isim tamlamasıyla birlikte kullanılmıştır. İslam kültüründe Hz. Peygamber'in gül ile anılması onun terinin, çeşitli rivayetlerde de aktarıldığına göre güzel kokmasına bağlanmaktadır.⁴¹ Hz. Peygamber (s.a.v.) Miraç gecesi, Allah Teâlâ'nın huzuruna vardığında yaşanan durumların zorluğu karşısında Cebrâil (a.s.) ve Burak'la birlikte terler döktüğü; bu terler yeryüzüne ulaşınca Burak'ın teri sarı gülü, Cebrâil'in (a.s.) teri beyaz gülü ve Hz. Peygamber'in döktüğü ter ise kırmızı gülü meydana getirdiği rivayet edilmektedir. Halk arasında bu rivayet çokça itibar görmüş ve Hz. Peygamber (s.a.v.) ile bağdaştırılmıştır.⁴² Tasavvufta da sıklıkla kullanılan ve ilahî güzelliği sembolize eden gül, Habîbullâh'ı (s.a.v.) temsil etmektedir.⁴³ Şair de O güle yani Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ulaşmayı istemekte ve kendi halini meftun olarak nitelemektedir. Meftun, büyülenmiş, kendinden geçmiş ve müptela olmuş gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁴ Nasıl ki insan sevdiğine bağlılığı ve tutkusu nedeniyle diliyle daima onu anar ve zihninde her an onu geçirir, bu durum da kişinin meftun olarak anılmasına neden olmaktadır. Şairin de Hz. Peygamber'e olan iştiağı, özlemi o raddeye gelmiştir ki meftun derecesine yükselmiş ve artık talebinin ve arzusunun O'na (s.a.v.) kavuşmak olduğunu beyan etmektedir.

Şairin talep ettiği ihsan ise ne dünyalık mal, mülk, makam ne de geçici zevk ve sefa sürmek değildir. Kur'ân-ı Kerîm'de "*Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Muttaki olanlar için şüphesiz ki âhîret yurdu daha hayırlıdır. Hâlâ akıl erdiremiyor*

⁴⁰ Bayak, *Divân-ı Es'ad*, 147.

⁴¹ Muharrem Yıldız, "Türk-İslam Kültüründe Gül Algısı", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 7/13 (2012), 26.

⁴² Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1989), 448.

⁴³ Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2017), 126.

⁴⁴ Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 1039.

musunuz?”⁴⁵ gibi birçok âyet bulunmaktadır. Tasavvufta da bu durumun üstünde çokça durulmuştur. Zühd, olarak bilinen bu durum, dünyaya dalmamak, rağbet etmemek ve olabildiğince ondan yüz çevirmek gerektiğini ifade etmek için kullanılmaktadır.⁴⁶ Şair de bu dünyadaki malın, mülkün, makamın, zevk ve safânın da geçici olduğunu, hakiki makamın Hakk'ın yanında ve peygambere olan yakınlıkta olacağını vurgulamaktadır.

*Nola bir kerre şâd olsun cemâl-i bâ-kemâlinle
Ki kemter bendeniz Es'ad sana olmak fedâ ister*

Sana (cânını) fedâ etmek isteyen değersiz kulun Es'ad, Senin mükemmel güzelliğini görerek bir kere sevinse ne olur?⁴⁷

Bir defa dahî olsa Hz. Peygamber'in (s.a.v.) güzelliğine tanık olmak her müminin cânı gönülden isteyeceği bir durumdur. Zira Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde O'nu görmekle, görmemek arasındaki farkı âlimler tartışmışlardır. Nitekim bu konuyla ilgili İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*'ında: "Hazret-i Hamza'nın şehadetine sebep olan aşıktan Vahşî (r.a.) tâbiinin hayırlısı olduğu halde Veysel Karanî'den fazilet itibarı ile daha öndedir. Bu önde oluşu, İslâmiyet'e girişinin başında, bir defa Seyyidül'l-evvelîn vel-âhirîn Resûlullah (s.a.v.) Efendimizle sohbet etmesidir."⁴⁸ şeklinde bahsetmektedir. O'nu dünya gözüyle bir kere görüp, sohbetinde bulunmanın fazileti bu şekilde vurgulanmaktadır. Şair de Hz. Peygamber'i (s.a.v.) görerek O'nun nurunun güzelliğinden feyz almak istemektedir. Elbette ki bu dünyada rüya dışında O'nu görebilmek artık mümkün olmadığı için ahirette şefaati sayesinde cemaline ulaşmak arzu edilmektedir.

O'nun cemaline ulaşmak için günah yükünün seaplardan daha az olması gerekmektedir. Şair de buradan bakıldığında kemter yani günahkâr olduğunu vurgulamakta ve kul, köle anlamına gelen "bendeniz" kavramını kullanarak bundan dolayı pişmanlığını dile getirmektedir. Ve bu kelimeyle birlikte başına gelebilecek sıkıntılara rıza gösterdiğini bildirmekte ve Hz. Peygamber'in yolunda kendisini feda etmeyi istemektedir. Aktarılan bir rivayete göre Hz. Ömer (r.a.)

⁴⁵ *Kur'an Yolu* (Erişim 17 Mart 2022), el-En'âm, 6/32.

⁴⁶ Semih Ceyhan, "Zühd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/530.

⁴⁷ Bayak, *Divân-ı Es'ad*, 147.

⁴⁸ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, çev. Abdulkadir Çiçek (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2011), 1/207-208.

bir gün Hz. Peygamber'e (s.a.v.) "*Yâ Rasûlallah, Sen bana muhakkak ki, nefsimden başka her şeyden daha sevimlisin!*" dedi. Hz. Peygamber de bunun üzerine "*Hayır (öyle söyleme)! Nefsim elinde bulunan (Allah)a yemîn ederim ki, ben sana hayâtından daha sevimli olmadıkça (îmânın kemâle ermez)*" buyurdu. Hz. Ömer (r.a.) hemen tereddüt etmeden cevap verdi: "*Şu anda Allah'a yemîn ederim ki, Sen bana muhakkak nefsimden, yânî canımdan daha sevimlisin*" deyince "*İşte şimdi oldu yâ Ömer (îmânın kemâle erdi)!*"⁴⁹ buyurdu. Şair de burada öz benliğini, kendi nefsinin Hz. Ömer gibi tereddütsüz bir biçimde Hz. Peygamber'e (s.a.v.) adanmış ve O'nun yolunda kendini Hz. Peygamber'in kölesi olarak ilan ederek bu yolda kendini feda etmeye hazır olduğunu bildirmiştir.

Sonuç

Yapılan çalışmanın sonucunda kaleme alınan na'tın sembolik bir dille oluşturulduğu görülmektedir. Şair, kaleme aldığı bu na'tta kendisini kemter yani günahkâr bir kul olarak görmekte, af dilemekte ve hatalarından dolayı acizliğini dile getirmektedir. Nitekim şair, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) nakledin hadisten hareketle hiç kimsenin Allah'ın rahmeti olmadan kendi ameli vasıtasıyla kurtulamayacağı bilincindedir.⁵⁰ Bu yüzden Es'ad Erbilî de kendini daima günahkâr, hatalı, kul ve köle olarak görmekte, Allah'ın rahmetine Hz. Peygamber'i vesile yaparak el açmaktan geri durmamaktadır. Ayrıca bulunduğu konum ne kadar yüksek olursa olsun şairin mütevazı bir davranış sergilediği görülmektedir.

Es'ad Erbilî, yaşadığı dönemde hem ilmi müktesebatı hem de bulunduğu makamlar irdelenince şairlik tarafının bunların gölgesinde kalmasına sebep olduğu fark edilmiştir. Şairin üzerinde durduğu sembolik unsurların çokluğu da göz önünde bulundurulduğunda Dîvan'ın tamamının incelenmeye ve üzerine çeşitli çalışmalar yapılmaya değer olduğu görülmektedir. Şairliği üzerine yapılan çalışmaların yeterli olmaması bu alanda çalışmak isteyenler için dikkat çekici bir durumdur.

⁴⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi' u's-sahîh*, nşr. Mehmed Sofuoğlu (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009), "Kitâbu'l-Eymân ve'n-Nuzûr", 3 (No. 11).

⁵⁰ Buhârî, "Rikâk", 18 (No. 50).

Kaynakça

- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafa*. nşr. Ahmed Kalâş. Halep: Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî, ts.
- Ak, Murat. *Şair ve Peygamber: Na't Geleneğinde Hz. Peygamber İmgesi*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Alıcı, Mustafa. "Şefaât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/411-412. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Aslan, Üzeyir. "Klâsik Türk Edebiyatında Tahlil Çalışmaları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/10 (2007), 77-94.
- Avvazoğlu, Beşir. *Güller Kitabı*. İstanbul: Kapı Yayınları, 15. Basım, 2017.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmî'u's-sahîh*. nşr. Mehmed Sofuoğlu. 17 Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1. Basım, 2009.
- Bayak, Cemal (ed.). *Divân-ı Es'ad*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Cebecioğlu, Ethem - Göktaş, Vahit. *Muhammed Es'ad Erbilî*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları, 6. Basım, 2014.
- Ceyhan, Semih. "Zühd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/530-533. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-i Muhammediyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/179-180. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Göktaş, Vahit. *Muhammed Es'ad-ı Erbilî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Gültekin, Hasan. "Metin Şerhi". *Söylem Filoloji Dergisi* 5/1 (2020), 137-148.
- İmâm-ı Rabbânî. *Mektûbât-ı Rabbânî*. çev. Abdulkadir Çiçek. 2 Cilt. İstanbul: Çelik Yayınevi, 1. Basım, 2011.
- Kazvînî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce. *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*. çev. Haydar Hatipoğlu. 10 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2012.
- Kur'ân Yolu*. Erişim 17 Mart 2022. <http://kuran.diyaret.gov.tr>
- Onay, Ahmet Talat. *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*. nşr. Cemal Kurnaz. Ankara: Berikan Yayıncılık, 3. Basım, 2019.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 31. Basım, 2020.
- Parlatır, İsmail. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi, 9. Basım, 2017.
- Saraç, Mehmet Ali Yekta. "Divan Tahlilleri Üzerine". *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri* 1/8 (1999), 209-219.

- Şensoy, Sedat. "Şerh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/555-558. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *eş-Şemâilü'n-nebeviyye*. 3 Cilt. çev. Mehmet Yaşar Kandemir. İstanbul: Tahlil Yayınları, 4. Basım, 2020.
- Üzüm, İlyas. "Makâm-ı Mahmûd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/413-414. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Yeniterzi, Emine. *Dîvan Şiirinde Na't*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1989.
- Yeniterzi, Emine. "Türk Edebiyatında Na'tlara Dair". *Türkler Ansiklopedisi*. 11/762-767. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 2002.
- Yıldız, Muharrem. "Türk-İslam Kültüründe Gül Algısı". *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 7/13 (2012), 23-38.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. "Esad Erbili". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/348-349. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.